20.4.2022

Kehittämisjohtaja Juho Korpi

Muistio eduskunnan ympäristövaliokunnalle

VNS 2/2022 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023—2026

Tausta

Julkisen talouden suunnitelma on laadittu tilanteessa, jossa talouden näkymät ovat muuttuneet ennennäkemättömällä tavalla COVID 19 -viruspandemian sekä Ukrainakriisin luoman epävarmuuden vuoksi. Ympäristöministeriö korostaa, että ilmastonmuutos ja luontokato ovat kuitenkin edelleen suurimpia ihmisen kohtaamia haasteita, joiden vaikutukset ulottuvat ylisukupolvisina. Kansainvälisten arvioiden (IPCC, IPBES) aikajänne ilmastonmuutoksen hillinnälle alle 1,5 asteen lämpötilaan sekä luontokadon pysäyttämiseksi ovat rajallisia ja näihin liittyviä toimia tulisi tarkastella yhdessä, ettei ilmastotoimilla aiheuteta tiedostamatta merkittävää haittaa luonnon monimuotoisuudelle. Toimet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi vaikuttavat ratkaisevasti tulevien sukupolvien hyvinvointiin, ympäristön tilaan ja Suomen julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyteen sekä koko talouteen.

Pääministeri Marinin hallituksen ohjelman talouspolitiikan päämääränä on hyvinvoinnin lisääminen. Tällä tarkoitetaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää talouskasvua, korkeaa työllisyyttä ja kestävää julkista taloutta.

Hallitusohjelmassa hallitus asetti keskeisiksi talouspolitiikan tavoitteiksi:

— normaalin kansainvälisen ja siitä heijastuvan kotimaisen talouskehityksen oloissa työllisyysaste nostetaan 75 prosenttiin ja työllisten määrä vahvistuu vähintään 60 000 henkilöllä vuoden 2023 loppuun mennessä
— normaalin kansainvälisen talouden tilanteessa julkinen talous on tasapainossa v. 2023
— hallituksen päätöksillä eriarvoisuus vähenee ja tuloerot pienenevät
— hallituksen päätöksillä Suomi kulkee kohti hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä.

Koronaviruksen aiheuttama kriisi loi tarpeen täsmentää hallitusohjelman julkista taloutta ja työllisyyskehitystä koskevia tavoitteita, joita hallitus täsmensi vuoden 2021 keväällä. Vastaavalla tavalla Ukrainan tilanne on johtanut tilanteeseen tarkastella tavoitteita. Kiristynyt geopoliittinen tilanne ja energian hintojen nousu ovat nostaneet esiin toimitus- ja huoltovarmuuden sekä energiajärjestelmän kustannustehokkuuden tärkeyden ilmastonäkökulman rinnalle. Fossiilisista polttoaineista irtautumisella ja uusiutuvan energian osuuden kasvattamisella voidaan edistää ilmastotavoitteita, vähentää riippuvuutta fossiilisten polttoaineiden tuonnista ja suojautua hintashokeilta.

Ilmastopolitiikan vaikuttavuuden ja julkiseen talouteen kohdistuvien paineiden takia toimenpiteiden tulee olla vaikuttavia ja kustannustehokkaita. Siirryttäessä hiilineutraaliin hyvinvointiyhteiskuntaan on keskeistä luoda mahdollisimman hyvät edellytykset kestävälle kasvulle ja kilpailukyvylle. Kotitalouksien näkökulmasta kohoavat energiakustannukset ovat muodostamassa merkittävää taloudellista taakkaa niin asuntojen lämmityksen kuin liikkumiseen liittyen.

Vihreä siirtymä ohjaa entistä vahvemmin rahoitusta ja investointeja sekä kansallisesti, että globaalisti. Ratkaisut edistävät myös omavaraisuutta ja sitä kautta huoltovarmuutta. Seuraavien kriittisten 10-15 vuoden aikana Suomessa käynnistyvät kymmenien miljardien eurojen vihreän siirtymän investoinnit. Yrityksille vihreä siirtymä on jo nyt avannut merkittäviä uusia liiketoimintamahdollisuuksia maailmanlaajuisilla markkinoilla. Kädenjälkiajattelu eli positiivisten ilmasto- ja luontovaikutusten tuottaminen kehittämällä esimerkiksi hiilineutraaleja teknologisia tai liiketoimintainnovaatioita, ovat monien yritysten kilpailuetu ja strateginen valinta.

Vihreä siirtymä ja julkinen talous

Suomen kestävän kasvun ohjelmassa on osoitettu noin 1 miljardia euroa EU-rahoitusta vuosina 2022–2026 vihreän siirtymän toteuttamiseksi. Kehysriihessä tehdyillä päätöksillä osoitetiin vuosille 2022–2023 kansallista lisärahoitusta yhteensä noin 700 miljoonaa euroa vihreän siirtymän vauhdittamiseksi sekä energiaomavaraisuuden ja huoltovarmuuden vahvistamiseksi. Tavoitteena on nopeuttaa merkittävällä tavalla irtautumista fossiilisesta energiasta sekä tukea uuden teknologian käyttöönottoa. Samoin on päätetty kokonaisuuksista, joilla pyritään tehostamaan energiatehokkuutta sekä vauhdittamaan vihreän siirtymän teknologioiden kehittämistä sekä parantamaan ravinneomavaraisuutta ravinteiden kierrätystä tehostamalla. Julkisen talouden suunnitelmaan sisältyy myös vihreän siirtymän investointien vauhdittamiseksi lisäyksiä lupa- ja muihin hallinnollisiin menettelyihin ja digitalisaatioon.

Vihreän siirtymän sekä fossiilisesta energiasta luopumisen toimet kohdistuvat merkittäviltä määrin ympäristöministeriön toimialalle.

Vuosille 2022—2023 kohdistuviin uusiin lisätoimiin kuuluvat mm.

- energiainvestointien vauhdittaminen
- fossiilisista polttoaineista irtautuminen liikenteessä
- pientalojen ja kuntien kiinteistöjen fossiilista lämmitysratkaisuista irrottautuminen.
- asuintalojen energiatehokkuuskorjaukset

Näistä kokonaisuuksista ympäristöministeriön hallinnonalalle kohdistuvat muun muassa rakennusten energiaremontteihin, öljylämmitysestä luopumiseen sekä sähköautojen latausinfran rakentamiseen tarjottavat avustukset, joihin kohdistuu yhteensä hieman yli 200 miljoonan euron lisärahoitus vuosina 2022-2023. Määrärahoilla käynnistyy vipuvaikutuksineen yhteensä noin 650 milj. euron investoinnit (sis. yksityisen pääoman). Vuosittainen päästövähenemä toimenpiteillä on arviolta noin 200-250kt. Määrärahat kohdentuvat muun muassa seuraaviin toimiin:

Asuinrakennusten energia-avustukseen kohdistetaan valtion asuntorahastosta vuosina 2022–2023 yhteensä 100 miljoonaa euroa. Taloyhtiöille tarjottavaan sähköautojen latausinfratukeen varataan 30 miljoonan euron lisärahoitus vuosille 2022–2023. Kotitalouksien öljylämmityksestä (myös kaasu)

luopumista vauhditetaan ohjaamalla lämmitysremonttiavustuksiin yhteensä 72 miljoonan lisämääräraha vuosina 2022–2023. Hakemusten käsittelyn nopeuttamiseksi ELY-keskusten toimintaresursseihin lisätään 5,3 miljoonaa euroa samoille vuosille. Öljylämmityksestä vaihtamisen avustusta on hakenut jo lähes 20 700 pientalon omistajaa, joista myönteisen päätöksen on saanut yli 11 200 hakijaa. Avustusmäärärahoja on sidottu päätöksiin reilut 44 miljoonaa euroa, ja toteutuneita remontteja on jo lähes 7 900 kappaletta. Pirkanmaan ELY-keskus on myöntänyt pientalon omistajille tarjottavaa avustusta vuodesta 2020 lähtien.

ARA:n myöntämiä avustusmäärärahoja kuntien, seurakuntien ja yhdistysten kiinteistöjen öljylämmityksestä luopumiseen korotetaan 10 miljoonalla eurolla vuonna 2022, ja avustuksen piiriin otetaan myös kaasulämmityksestä luopuminen. Lisäyksellä pyritään turvaamaan määrärahojen riittävyys.

Hyökkäyksen vuoksi pahentuneen maatalouden kustannuskriisin helpottamiseksi ja huoltovarmuuden turvaamiseksi hallitus päätti toimista, jotka lisäävät tukea kotimaiselle ruoantuotannolle akuutissa tilanteessa. Osana toimenpidekokonaisuutta ravinne- ja energiaomavaraisuutta pyritään parantamaan panostamalla ravinteiden kierrättämiseen, johon YM hallinnonalalle osoitetaan yhteensä 45 milj. euroa laitosinvestointeihin ja TKI -toimintaan. Määräraha käynnistää vipuvaikutuksineen noin 75-80 milj. euron investoinnit ja vähentävät merkittävästi typpi- ja muuta ravinnekuormitusta sekä myös vähentävät päästöjä. Tukikokonaisuudella edistetään kannattavan kierrätyslannoitemarkkinan syntymistä, parannetaan ravinne- ja energiahuoltovarmuutta ja edistetään vihreää siirtymää. Tavoitteena on käynnistää investointeja laitostoimintaan.

Ympäristöministeriön pääluokan määrärahojen kokonaistaso on 318 milj. euroa v. 2023 ja 216 milj. euroa vuodessa v. 2024—2026. Luonnonsuojelun määrärahoja suunnataan etenkin METSO- ja Helmi-ohjelmien toteutukseen sekä EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteisiin. Laajasti tarkasteltuna luonnonsuojeluun suunnataan määrärahoja n. 98 milj. euroa vuodessa kehyskauden aikana. Itämeren ja vesien suojelussa jatketaan vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmien sekä ravinteiden kierrätysohjelman toimeenpanoa. EU -rahoitusta suunnataan peltojen kipsikäsittelyyn ja ravinnekierrätykseen yhteensä 6 milj. euroa v. 2023. Lisäksi osana maatalouden huoltovarmuuspakettia ravinnekierrätykseen kohdennetaan 30 milj. euroa v. 2023. Ilmastolain toteuttamiseen suunnataan ympäristöministeriön hallinnonalalla 0,5 milj. euroa vuodessa kehyskaudella. Ilmastolain kuntien roolia koskevaan muutokseen varaudutaan määrärahalla: ilmastotoimiin kohdennetaan vuosittain 3 milj. euroa lisärahoitusta kehyskaudella.

Lisäksi julkisen talouden suunnitelma sisältää määrärahoja hallitusohjelman mukaisten ympäristöministeriön hallinnonalan lainsäädäntöuudistusten taloudellisista vaikutuksista.

Vihreän siirtymän investointeja vauhditetaan valmistelemalla niitä koskevien investointien määräaikainen etusija lupakäsittelyissä

Suomessa on varovaistenkin arviointien mukaan käynnistymässä kymmenien mrd. eurojen vihreän siirtymän investoinnit seuraavana kriittisenä 10-15 vuoden aikana. Nopeutetussa aikataulussa fossiilisista polttoaineista eroon pääseminen tulee kiihdyttämään investointitahtia entisetsään. Lupamenettelyissä ja suunnittelussa on tälläkin hetkellä useiden miljardien vihreän siirtymän investoin-

nit. Investointien käynnistymisellä on moninkertaisesti suurempi vaikutus verotulojen ja työllisyyden kasvuun kuin mitä tarvittavat panostukset tai muutokset voimavaroihin ja rakenteen kehittämiseen kohdistetut panostukset maksavat julkiselle sektorille.

Hallitus on kehysriihessä päättänyt vauhdittaa Suomen omavaraisuutta lisääviä vihreän siirtymän investointeja valmistelemalla niitä koskevien investointien määräaikaisen etusijan lupakäsittelyissä. Valmistellaan ehdotus ympäristönsuojelu- ja vesiasioiden käsittelystä aluehallintovirastossa annetun lain muuttamiseksi siten, että tiettyjä vihreän siirtymän investointeja koskevien ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisten lupahakemusten käsittely saisi määräaikaisesti 2022-2025 etusijan aluehallintovirastojen lupa-asioiden käsittelyssä. Aluehallintovirasto antaisi etusijan DNSH-periaatteen huomioiville uusiutuvan energian, vähähiilisen vedyn valmistuksen, hiilidioksidin talteenoton ja hyödyntämisen sekä akkuklusterin hankkeille. (YM). Samalla valmistellaan säännökset, joilla priorisoidaan samoihin hankkeisiin kohdistuvien valitusasioiden käsittely hallinto-oikeuksissa vuosina 2023 - 2027. Lisäksi yhteydenpitoa ja tiedonvaihtoa viranomaisten kesken tiivistetään lainsäädännön muutoksilla.

Lupa- ja valvontaviranomaisten riittämättömiä voimavaroja parannetaan ja lupakäsittelyn sähköistä asiointia kehitetään. Tavoitteeksi asetetaan, että etusijalla olevien investointien lupakäsittely kestäisi enimmillään 12 kuukautta. Lisävoimavaroilla turvataan lupakäsittelyn korkeaa laatua sekä se, ettei etusijajärjestely vaikuttaisi olennaisesti muiden hankkeiden käsittelyyn. Määräaikaisten määrärahojen lisäysten kokonaissumma yhteensä vuosina 2023–2026 on 36,8 miljoonaa euroa. Määräaikainen voimavaralisäys tarkoittaa AVIssa noin 40 henkilötyövuotta (sis. lisääntyvät maksutulot). Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksiin voimavaralisäys on vajaa 60 henkilötyövuotta.

Kunnille ja maakuntien liitoille suunnataan 3,25 miljoonan euron avustukset vihreän siirtymän investointien lupa- ja kaavoitusmenettelyjen ja tuulivoimarakentamisen vauhdittamiseksi sekä rahoitusta tuulivoimaa koskevien selvityksiin. Lisäksi valmistellaan kaksi lakimuutosta, joilla viranomaisten välistä tiedonvaihtoa lisätään investointien käynnistämiseksi.

Lopuksi

Ilmasto- ja luontokriisin ratkaiseminen sekä fossiilisista polttoaineista eroon pääseminen vaativat kaiken kattavaa muutosta luonnonvarojen käyttöön sekä merkittäviä investointeja vihreään siirtymään. Yksityinen sektori tekee merkittävän osan vihreään siirtymiseen liittyvistä investoinneista ja innovaatioista. Julkisen sektorin tehtävä on tukea ja vauhdittaa vihreää siirtymää eri politiikkakeinoin, kuten lainsäädännöllä, infrastruktuurilla ja julkisella rahoituksella. Myös kotitalouksien valinnoilla ja ilmastoviisailla toimilla on merkittävä rooli liiketoimintamahdollisuuksien edistämisessä ja siirtymän vauhdittamisessa.

Valtio on viime vuosina tukenut vihreää siirtymää merkittävästi. Samanaikaisesti on edelleen olemassa valtion tukia, jotka ovat ympäristölle haitallisia, ja niiden uudelleen kohdentaminen on tärkeä osa vihreää siirtymää. Talouden on toimittava luonnonvarojen käytön kannalta kestävästi, ja fossiilisista polttoaineista täytyy päästä eroon. Ympäristöministeriö katsoo, että suunniteltaessa ja toteutettaessa politiikkatoimia taloudellisten ja työllisyysvaikutusten minimoimiseksi sekä luotta-

muksen palauttamiseksi talouteen, on tärkeää, että ratkaistaan samalla myös ekologista kestävyyskriisiä. Suomi on yksi kiinnostavimmista vihreän siirtymän kestävien ratkaisujen innovaatiomaista, ja tätä positiivista kehitystä on syytä tukea myös jatkossa. Rahoitusmarkkinat tunnistavat jo vihreän siirtymän vastaisia investointeja muun muassa rahoituksen riskien hinnoittelussa sekä sääntelyn avulla.